

Német anyanyelvű egyetemisták ékezethasználata az írott magyar nyelvben

Balogh Erzsébet

Szegedi Tudományegyetem

DOI:10.14232/edulingua.2017.2.1

Jelen tanulmány tizenegy német anyanyelvű hallgató magyar ékezethasználatát vizsgálja, akik két egyetemi féléven keresztül tanulták a magyar nyelvet, heti négy órában (2x90 perc). A vizsgálat a hallgatók két félév során írt négy fogalmazásában (N=42) elemezte azt, hogy befolyásolja-e a magyar ékezethasználatukat az anyanyelvük, és ha igen, milyen módon; illetve hogy van-e különbség az ékezethasználat között nyelvtanulásuk kezdetekor, illetve a tanév végén. Az eredmények azt mutatják, hogy több tényező is hatással van az ékezethasználatukra, elsősorban az anyanyelvük. A két rendszer különbözősége miatt sokszor hibásan, „németesen” használják a magyar ékezeteket. Ezeket a hibákat egy év magyartanulás után is ugyanúgy, és megközelítőleg ugyanolyan arányban követik el, mint nyelvtanulásuk kezdetén. A tanulmány a hibák szisztematikus vizsgálatával segítséget kíván adni a német anyanyelvű, magyart idegen nyelvként tanuló diákoknak, valamint tanáraiknak abban, hogy könnyebben elsajátíthassák a magyar ékezethasználatot.

Kulcsszavak: ékezet, magyar mint idegen nyelv, német anyanyelv

1. Bevezetés

A magyar magánhangzókon alkalmazott mellékjelek, azaz ékezetek létezése és használata a magyar anyanyelvű nyelvhasználók számára az írás-olvasás teljesen természetes velejárója. A különböző szabályokat, illetve kivételeket nem tudatosan alkalmazva az ékezetek használatában általában, az esetek nagy részében nem vétünk hibát. Mivel az ékezetek a legtöbb esetben a kiejtést követik, ezért még az olyan szavak leírása sem okoz gondot, amelyek különböző toldalékkal vagy képzővel ellátott alakjában eltérő ékezeteket vesz fel a tőmagánhangzó. Például a *víz* szó esetében megmarad a hosszú *í* tőmagánhangzó a *vízzel* alakban, de megrövidül például a *vizet* vagy *vizes* alakokban. Ugyanakkor Vidákovich és Cs. Czachesz (2001) magyar diákok körében végzett tanulmánya rávilágít arra is, hogy magyar anyanyelvűek körében is okozhat problémát az ékezetek használata a helyesírásban.

A magyart idegen nyelvként tanulók – főleg a kezdő szinteken – azonban nem minden esetben tudnak magyarnyelv-tudásukra hagyatkozni az ékezetek használatakor. Különösen problematikus lehet a magyar ékezetek rendszerét azoknak a nyelvtanulóknak megtanulniuk, akiknek anyanyelvi írásrendszere nem a latin-betűs ábécén alapul. A latin-betűs ábécét alkalmazó nyelveket beszélő nyelvtanulóknak is jelenthet nehézséget a magyar ékezetrendszer, hiszen sokuknak az anyanyelvében teljesen más rendszer használatos, illetve az ékezetek teljes hiánya is akadály lehet

annak, hogy a magyar, mellékjelekkel ellátott magánhangzókkal elboldoguljanak. Ez gyakran vezet frusztrációhoz, illetve a nyelvtanulók gyakran megkérdőjelezik az ékezetek használatának fontosságát, még azokban az esetekben is, amikor ezek jelentésmegkülönböztető szerepéről esik szó a magyar nyelvben, például az *agy-ágy* vagy a *bor-bőr* szópárokhoz hasonló esetekben.

Heterogén, azaz más-más anyanyelvi beszélőkből álló csoportokban ez a kérdés különösen nagy kihívás elé állítja a nyelvtanárt, hiszen ezekben a csoportokban általában vannak olyan nyelvtanulók, akik megtanulják nagyon precízen használni az ékezeteket, ugyanakkor akadnak olyanok is, akik egyáltalán nem használnak ékezeteket, amikor magyarul írnak. Homogén, azaz ugyanazon anyanyelvű beszélőkből álló csoportokban az ékezethasználat kérdése más szempontból, azaz az anyanyelvi hatás szempontjából is megközelíthető. Természetesen a homogén csoportban is lehetnek olyan nyelvtanulók, akik az ékezeteket a magyarban nem használják, azonban ezekben a csoportokban segítséget nyújthat a nyelvtanárnak a magyar és az idegen nyelv ékezetrendszerének szisztematikus összehasonlítása, illetve a nyelvtanulók magyar ékezethasználatának elemző vizsgálata, majd a két rendszer közötti különbségek, illetve a tipikus hibák tudatosítása a nyelvtanulóknak.

Jelen tanulmány egy homogén, német anyanyelvű, magyart mint idegen nyelvet tanuló egyetemista csoport magyar ékezethasználatát vizsgálja meg négy írásbeli fogalmazás alapján, amelyeket a nyelvtanulók nyelvtanulásuk egy éve során, négy különböző nyelvtanulási szakaszban írtak. A tanulmány arra keresi a választ, hogy milyen módon befolyásolja a nyelvtanulók anyanyelvi ékezetrendszere a magyar ékezetek használatát, illetve hogy van-e korreláció a nyelvtanulással töltött idő és a nyelvtanulók helyes magyar ékezethasználata között.

2. Ékezetek, kialakulásuk, szerepük

A latin-betűs ábécét használó nyelvek többségében több beszédhang van, mint ahány betű a latin ábécében létezik. Ez mind a mássalhangzók, mind a magánhangzók esetében igaz. A magánhangzók kapcsán elmondható, hogy csak nagyon kevés olyan nyelv van, amelyek magánhangzóinak leírására elegendő a latin ábécé öt magánhangzója, azaz az *a*, *e*, *i*, *o* és *u* betűk. A többi nyelv mellékjeleket, azaz az alapbetűk fölötti ékezeteket, illetve bizonyos betűkombinációkat használ a hangok hiányzó írásbeli megjelenítéséhez (Coulmas, 2003: 111; Korompay, 2012: 321).

A német nyelvben egyfajta ékezet használatos, mégpedig az umlaut <¨>, amelyet az alapmagánhangzók közül az *a*, *o* és *u* betűk kaphatnak meg. Mindhárom magánhangzó hátul képzett, azonban az umlauttal ellátott változatuk, *ä*, *ö* és *ü* elől képzett magánhangzó, azaz az umlaut szerepe az, hogy frontálissá tegye ezeket az alapmagánhangzókat (Wiese, 1987: 229–230). A német nyelv betűkészlete tehát a következő nyolc magánhangzót tartalmazza: *a*, *ä*, *e*, *i*, *o*, *ö*, *u* és *ü*. Az ékezetes betűk pótolják a latin betűs ábécéből hiányzó beszédhangokat, azonban a magánhangzók

hosszúságát a német nyelv másképpen, bizonyos betűkombinációkkal jelöli, tehát a fenti magánhangzók minden esetben rövidek (Csire és Laakso, 2011: 99).

A magyar nyelvben háromfajta ékezetet különböztethetünk meg: a rövid labiális palatális magánhangzók umlautot < " > kapnak, a hosszú magánhangzók jelölésére általában az éles ékezetet < ' >, míg a hosszú labiális palatális magánhangzók jelölésére a kettő kombinációját < " > használjuk (Pawlas, 2016: 58). Ezek alapján tehát a magyar nyelv betűkészlete összesen a következő hét magánhangzó-párt tartalmazza: *a-á, e-é, i-í, o-ó, ö-ő, u-ú* és *ü-ű* (Siptár, 2003: 292; Navracsics és tsai, 2014: 112). Az ékezetes magánhangzók egyrészt pótolják a latin betűs ábécéből hiányzó beszédhangokat, másrészt a magánhangzók időtartamát, azaz rövidségét vagy hosszúságát is jelölik (M. Korchmáros, 2006: 13–14). Míg az *i-í, o-ó, ö-ő, u-ú* és *ü-ű* párok esetében az ékezet az ejtés időtartamát jelöli, az *a-á* és *e-é* párok esetében az ékezet – az eltérő időtartamon túl – más különbséget is jelöl (Hegedűs, 2004: 304). Mivel azonban ez a tanulmány kizárólag az ékezetek használatát vizsgálja, ez utóbbi különbséget itt nem részletezem.

3. Magyar mint idegen nyelvi tanulmányok

Számos vizsgálat elemzi a külföldiek magyar helyesírását a különböző anyanyelvű beszélők által magyarul írt szövegekben. Putz (2002) orosz és angol anyanyelvű diákok magyar fogalmazásaiban (N=100) szereplő hibákat elemez többféle szinten, majd részletesen kitér arra, hogy mik lehetnek ezeknek a hibáknak a lehetséges okai, megemlítve – többek között – az anyanyelv hatását a nyelvtanulók magyar köztesnyelvére. Emellett Kovács (2015) egyiptomi arab anyanyelvű diákok helyesírását vizsgálja diktálás után leírt szövegekben. Az előforduló hibákat különböző csoportokra sorolja, hivatkozik például a szövegekben szereplő betűtévésztesekre.

Német anyanyelvűek magyartanításával kapcsolatban Kiss (1998) a nyelvtanulókra váró folyamat pozitív és negatív tényezőiről számol be. Szerinte a magyar helyesírás könnyű a magyart idegen nyelvként tanuló számára, mert a szavak leírása követi a kiejtést (Kiss, 1998: 414). Szintén német anyanyelvűek magyar nyelvtanulásának nehézségeit vizsgálja Fazekas (1999), aki a helyesírás, illetve hangtan mellett az alaktan, a szókészlet és a mondatmagyar sajátosságaira is rávilágít tanulmányában. A szerző kiemeli, hogy a jó helyesírás kialakulásához hosszabb, úgynevezett szoktatási időre van a nyelvtanulóknak szüksége, amely lehetővé teszi számukra azt, hogy a helyesírási sajátosságokat biztosan felismerjék (Fazekas, 1999: 20–21).

Oszkó (2000) a kifejezetten német anyanyelvű nyelvtanulók számára nehezen kezelhető nyelvtani struktúrákról és helyesírási jelenségekről számol be. Vizsgálata azt mutatja, hogy a német hallgatók számára nehézséget jelent a magánhangzók rövidségének és hosszúságának elsajátítása. Flögl (2010) a hibákat, illetve a német-magyar interferencia jelenségeket elemzi tanulmányában, míg Csire és Laakso (2011) arra keresi a választ, hogy mi okoz nehézséget azoknak az Ausztriában élő

nyelvtanulóknak, akik a magyart nem magyarországi, hanem németül beszélő környezetben tanulják. Utóbbi szerzők is kiemelik, hogy a magyar magánhangzók időtartambeli különbsége nehézséget jelent a német anyanyelvű, magyart idegen nyelvként tanuló diákok számára.

Jelen tanulmány egy csoport német anyanyelvű, a magyart idegen nyelvként tanuló egyetemista magyar ékezetes magánhangzójának vizsgálatát tűzte ki célul. A fenti tanulmányokat, illetve a magyar és német ékezetrendszerek közötti különbségeket is alapul véve a vizsgálat arra keresi a választ, hogy a csak rövid magánhangzokat jelölő ékezeteket használó német nyelv befolyásolja-e az egyetemisták magyar ékezethasználátát, és amennyiben igen, milyen módon. A tanulmány azt is megvizsgálja, hogy a nyelvtanulással eltöltött hosszabb idő arányaiban hozzásegíti-e ahhoz a nyelvtanulókat, hogy a magyar ékezeteket helyesebben használják.

4. A vizsgálat

A kutatásban részt vevő egyetemista csoport tizenhat főből állt, ebből tizennégy fő német, egy fő török–német, egy fő pedig német–szerb–magyar anyanyelvű. A tizenhat főből tizenegy hallgató ékezethasználátát vizsgáltam meg a következő okok miatt: elsősorban a német nyelv magyar ékezethasználatra gyakorolt hatásának elemzését tűztem ki célul, ezért a két, nem csak német anyanyelvű hallgatót kihagytam a vizsgálatból. Ezen kívül (Fazekas 1999 alapján) azt feltételeztem, hogy a nyelvtanulással eltöltött hosszabb idő elősegíti az egyre pontosabb magyar ékezethasználatot, ugyanakkor a tizennégy hallgató közül hárman már a vizsgálat megkezdése előtti évben is tanultak magyarul. Őket külön egységként kezelve megnéztem ugyan, hogy az egy-egy éves előtanulmányuk mennyiben segítette őket abban, hogy a magyar ékezetrendszerben jobban eligazodjanak, azonban az alapvizsgálatban az ő ékezethasználatukat nem vettem figyelembe. A vizsgálatban részt vevő tizenegy hallgató két egyetemi féléven keresztül, azaz szeptembertől december közepéig, illetve februártól május közepéig, heti 2x90 percben tanulta a magyar nyelvet, kezdő szintről körülbelül A2 szintig eljutva, a *Szituációk* című magyar nyelvkönyv (Silló, 2002a), illetve munkafüzet (Silló, 2002b) segítségével.

Az elemzés alapjául a hallgatók által írt négy-négy magyar nyelvű fogalmazás szolgált. Egy-egy félév során két központi, írásbeli nyelvi teszten kellett a hallgatóknak számot adniuk a tudásukról. A nyelvi teszt egyik feladata egy körülbelül 10 (+/-2) mondatos fogalmazás írása volt az addig tanult leckékben szereplő témák alapján, képek segítségével. A fogalmazások témája a következő volt: 1. teszt: ház leírása, szobák, bútorok; 2. teszt: napirend, napi rutin; 3. teszt: épületek, ezek elhelyezkedése; 4. teszt: napirend, napi rutin – múlt időben. A tizenegy hallgató összesen 42, hosszabb-rövidebb fogalmazást írt, egy hallgató a négyből két fogalmazást nem írt meg.

A megírt fogalmazásokból tesztenként kigyűjtöttem az összes olyan szót, amelyet a hallgatók helytelen ékezethasználattal írtak le. Csak az szótövekben szereplő

ékezeteket vettem figyelembe, tehát a szóvégi *a* és *e* megnyúlását toldalékolt alakban nem, illetve a tömagánhangzó-rövidülést tartalmazó szavak sem kerültek fel a listára. A helytelenül írt szavakból tesztenként egy-egy szólistát állítottam össze. Az első tesztben 23, a másodikban 19, a harmadikban 9, a negyedikben 25 helytelen ékezethasználattal leírt szót találtam. Egy szónak számoltam azokat a szavakat is, amelyek egy-egy teszt során többféle helytelen alakban is szerepeltek. Az első tesztben öt, a második tesztben egy, a harmadik tesztben két, a negyedik tesztben pedig öt ilyen szót találtam. Fontosnak tartottam az elemzés során a gyakoriságot is, ezért a helytelen ékezethasználattal leírt szavak listájának összeállítását követően a fogalmazásokban azt is megszámláltam, hogy hányszor szerepelt összesen leírva – helyesen és helytelenül – az adott szó. Illetve az első tesztben három, a második tesztben öt, a negyedik tesztben pedig tíz olyan, nem helyes ékezethasználattal írt szó volt, amely csak egyszer szerepelt az egész tesztben. A harmadik fogalmazásban ilyen szó nem volt.

5. Az eredmények

Az első fogalmazásban 23 hibás ékezettel leírt szó található. Három szó, a *ket* (*két*), a *szep* (*szép*) és a *zuhanyozo* (*zuhanyozó*), csak egyszer fordult elő a fogalmazásokban.

1. számú táblázat: Az első fogalmazásban hibás ékezettel leírt szavak (N=20)

Írásmód a fogalmazásban	Hibás	Helyes	Összes leírás száma
Ékezet nélküli szó			
szobá / szóba (szoba)	1 / 1	8	10
Egyékezetes szavak			
haz (ház)	1	10	11
székrény / szekreny (szekrény)	1 / 2	6	9
hatul / hátul (hátsó)	1 / 2	6	9
es (és)	3	5	8
elől (elő)	1	7	8
családi (családi)	1	7	8
agy (ágy)	1	6	7
kettő (kettő)	3	3	6
mosdo / mósdo (mosdó)	1 / 1	2	4
szőnyeg (szőnyeg)	2	1	3
ajtó (ajtó)	1	2	3
előszoba (előszoba)	2	0	2
Kétékezetes szavak			
fürdőszoba / fűrdőszoba (fürdőszoba)	2 / 4	5	11
téve (tévé)	2	7	9
hűtő (hűtő)	2	6	8
közepen (középen)	5	2	7
véce (vécé)	1	5	6
régimódi (régimódi)	2	2	4
lepcső (lépcső)	1	1	2
Összesen	44	91	135

A többi szót a fenti 1. számú táblázat tartalmazza, mégpedig az összes, hibásan leírt formában. A táblázatból az is látható, hogy összesen hányszor használták a hallgatók az adott szót a fogalmazásokban. Külön csoportban ábrázoltam az ékezet nélküli, illetve az egy vagy két ékezetet alkalmazó szavakat.

A második fogalmazásban 19 hibás ékezettel leírt szó található. A 19-ből öt olyan szó van, amely csak egyszer fordult elő, ezek a szavak a következők: *körülbelül* (*körülbelül*), *autobusz* (*autóbusz*), *ejfel* (*éjfé*l), *tanar* (*tanár*), és *ket* (*két*). A maradék 14 szó a 2. számú táblázatban látható, ugyanolyan elrendezésben, mint az előző táblázatban.

2. számú táblázat: A második fogalmazásban hibás ékezettel leírt szavak (N=14)

Írásmód a fogalmazásban	Hibás	Helyes	Összes leírás száma
Ékezet nélküli szó			
félkel (felkel)	2	3	5
Egyékezetes szavak			
fél (fél)	1	10	11
utan (után)	3	8	11
tíz (tíz)	6	2	8
óra (óra)	1	7	8
kettő (kettő)	3	4	7
éj (éj)	3	1	4
negy (négy)	3	1	4
fürdik (fürdik)	1	2	3
faradt (fáradt)	2	1	3
etterem (étterem)	1	1	2
Kétékezetes szavak			
fürdőszoba / fürdőszoba / fürdőszoba (fürdőszoba)	1 / 2 / 1	0	4
halószoba (hálószoba)	1	1	2
íróasztal (íróasztal)	1	1	2
Összesen	32	42	74

A harmadik fogalmazásban összesen 9 hibás ékezettel leírt szó található, amely szavak mindegyike legalább kétszer előfordul a fogalmazásokban. Ezt a 9 szót az alábbi, 3. számú táblázat tartalmazza.

3. számú táblázat: A harmadik fogalmazásban hibás ékezzettel leírt szavak (N=9)

Írásmód a fogalmazásban	Hibás	Helyes	Összes leírás száma
Ékezet nélküli szavak			
mózi (mozi)	1	5	6
postá (posta)	1	5	6
Egyékezetes szavak			
muzeum (múzeum)	6	4	10
palyaudvar / pályaudvár (pályaudvar)	3 / 1	6	10
előtt (előtt)	3	7	10
szalloda (szálloda)	2	0	2
Kétékezetes szavak			
áruhaz / áruház / áruház / aruház (áruház)	1 / 1 / 1 / 1	4	8
színház (színház)	6	1	7
korház (kórház)	2	3	5
Összesen	29	35	64

A negyedik fogalmazásban 25 hibás ékezzettel leírt szó található, melyekből 10 csak egy-egy fogalmazásban szerepel: *kétto (kettő)*, *tégnap (tegnap)*, *tiz (tíz)*, *nágy (nagy)*, *tojásrantotta (tojásrántotta)*, *fürdőszoba (fürdőszoba)*, *sparga (spárga)*, *gulyás (gulyás)*, *vacsorazik (vacsorázik)*, *reggelizett (reggelizett)*. A többi szó a 4. számú táblázatban látható, az előző táblázatokkal megegyező elrendezésben.

4. számú táblázat: A harmadik fogalmazásban hibás ékezzettel leírt szavak (N=15)

Írásmód a fogalmazásban	Hibás	Helyes	Összes leírás száma
Ékezet nélküli szó			
félkel (felkel)	2	6	8
Egyékezetes szavak			
ora / orá (óra)	4 / 1	6	11
föz (föz)	1	10	11
nez (néz)	3	5	8
ebedel / ebedél (ebédel)	4 / 1	1	6
etterem (étterem)	5	0	5
utana / utaná / utana (utána)	1 / 1 / 2	1	5
fél (fél)	2	2	4
lakas (lakás)	1	2	3
fürdik (fürdik)	1	1	2
hét (hét)	1	1	2
két (két)	1	1	2
Kétékezetes szavak			
teve (tévé)	1	8	9
haloszoba / halószoba (hálószoba)	2 / 1	0	3
gyümölcs / gyümolcs (gyümölcs)	1 / 1	0	2
Összesen	37	44	81

6. Elemzés

A német anyanyelvű egyetemisták magyar ékezethasználatában összességében két tendencia figyelhető meg. Egyrészt a hallgatók gyakran teljesen elhagyják az ékezeteket az egyékezetes szavak esetében. Mindebből azonban nem következtethetünk arra, hogy a nyelvtanulók egyáltalán nem használnak ékezeteket, ugyanis ugyanezekben a fogalmazásokban megfigyelhető az is, hogy nem ékezetes szavakat látnak el ékezettel. Másodsorban a kétékezetes szavak nagy részén van legalább egy ékezet, vagy mindkettő ott van, csak nem a helyes módon. Feltételezhető tehát, hogy nem az ékezethasználat teljes figyelmen kívül hagyása a hibák forrása, éppen ezért érdemes a hibák fajtáját részletesebben is megvizsgálni.

A helytelenül használt ékezetek vizsgálatakor az látható, hogy a nyelvtanulók az éles ékezetet (< ' >) nem használják, illetve az éles ékezet és az umlaut kombinációja (< " >) helyett az umlautot használják. Ezen két folyamat fordítottja is megfigyelhető, azaz az ékezet nélküli magánhangzókra éles ékezetet tesznek, illetve az umlautos magánhangzókat az éles ékezet és az umlaut kombinációjával megnyújtják.

A fentiekben már kifejtettem, hogy miért gondolom azt, hogy az ékezet-nélküliség tulajdonképpen nem az ékezetek nem használatát, hanem az ékezetek „rövid” változatának használatát jelenti, amely az éles ékezetek, tehát az *á*, *é*, *ó* és *ú* esetében azt jelenti, hogy a magánhangzót nem látják el ékezettel. Alátámasztja a fenti érveket az a mód is, ahogyan a nyelvtanulók az *ő* és az *ű* magánhangzókat látják el ékezetekkel. Amennyiben ezeken a magánhangzókon egyáltalán nem lenne ékezet, tehát *o* és *u* betűkként jelennének meg a fogalmazásokban, akkor jelenthetnénk ki azt, hogy a vizsgálatban részt vevő német anyanyelvű egyetemisták nem használnak a magyarban ékezeteket. Mivel azonban mindkét betű kapcsán megfigyelhető, hogy helyettük általában az umlautos változatot használják, főleg az *ő* esetében (lásd 5. számú táblázat), ezért valószínűsíthető, hogy más oka van annak, hogy bizonyos esetekben nem teszik fel az éles ékezetet ezekre a magánhangzóra.

5. számú táblázat: Ékezethasználat a magánhangzópárokban a négy fogalmazásban

Fogalmazás:	Rövid ékezet/ékezet-nélküliség a hosszú helyett				Hosszú ékezet a rövid/ékezet-nélküliség helyett			
	1.	2.	3.	4.	1.	2.	3.	4.
/a/ – /á/	4	3	4	4	2	1	2	2
/e/ – /é/	6	4	-	7	1	1	-	2
/i/ – /í/	-	1	1	-	-	-	-	-
/o/ – /ó/	3	2	1	2	2	-	1	-
/ö/ – /ő/	5	2	1	1	1	-	-	1
/u/ – /ú/	-	-	1	-	1	-	1	-
/ü/ – /ű/	1	-	-	-	1	2	-	1
Összesen:	18	12	8	14	8	4	4	6

Az 5. számú táblázatból megfigyelhető, hogy a rövidülés mindegyik fogalmazásban nagyobb arányban jelenik meg, mint a nyúlás, illetve az is látszik, hogy ugyan az első három tesztben a fogalmazásokban megjelenő magánhangzó-rövidülések száma csökken, az utolsó fogalmazásban megint magas számban jelennek meg az ékezet nélkül vagy a rövid ékezetekkel helytelenül használt magánhangzók. Ugyanakkor a nyúlások száma kiegyenlítettebb, és még az utolsó fogalmazásban is majdnem ugyanannyira megfigyelhető, mint az elsőben. A magyar mint idegen nyelvet tanuló német anyanyelvűek helyesírását vizsgáló szerzők – például Oszkó (2000) – általában magára az ékezet-rövidülés jelenségére ugyan nem feltétlenül reflektálnak írásaikban, azt viszont megfigyelték, hogy a rövid és hosszú magánhangzók közötti különbségtétel nehézséget jelent a német anyanyelvű nyelvtanulók számára. Ez a nehézség ebben a vizsgálatban is megjelenik, mégpedig a részvevők fent leírt ékezethasználataiban. Feltételezhető, hogy ebben a folyamatban nagy szerepet játszik a nyelvtanulók anyanyelvének ékezetrendszere, tehát az a tény, hogy a németben az umlaut-ékezet maga is rövid és nem jelöl hosszúságot, illetve hosszú, éles ékezetek pedig nincsenek. Így a német anyanyelvűek számára ugyan könnyű elfogadni, hogy a magyarban is vannak ékezetek, ugyanakkor a helyes ékezetek használatát megnehezíti, hogy egyrészt odafigyeljenek arra, hogy a magyarban van különbség a rövid és hosszú ékezetek között. A hiperkorrekció is megfigyelhető, azaz gyakran túlkompenzálják az ékezet nélküli vagy rövid ékezetes írást, és vagy oda is tesznek ékezetet, ahová szükségtelen, vagy a rövid ékezet helyett hosszút alkalmaznak.

Annak ellenére, hogy egyes tanulmányok – például Fazekas (1999) – megemlítik, hogy a helyesírási problémák száma a nyelvtanulás idejével fordított arányban változik, azaz minél előrébb tart a nyelvtanuló a nyelvtanulási folyamatban, annál tudatosabban és helyesebben ír, ezt jelen vizsgálat az ékezethasználattal kapcsolatban – legalábbis az első 10 hónapra vetítve – egyáltalán nem erősíti meg. A fogalmazásokban előforduló hibás ékezettel leírt szavak számában a két félév elteltével nem tapasztalható javulás (lásd az 1., 2., 3. és 4. számú táblázatokat). Nem csökkent jelentősen annak a száma sem, hogy az n számú szót összesen hányszor írta le hibás ékezettel a tizenegy hallgató. Nem mutatnak mást annak a három hallgatónak a fogalmazásai sem, akik plusz egy (tehát összesen két) év nyelvtanulói tapasztalattal rendelkeznek a magyartanulás terén. Az ő helyesírásuk ugyanilyen mintákat követ, azaz hosszabb idő elteltével is nehézségeket okoz nekik a magyar ékezethasználata.

A német nyelv hatásán túl a vizsgálat adatai három másik tényezővel is magyarázhatók. Az első, és talán legfontosabb tényező az lehet, hogy a magyarórákon a hangsúly nem a helyesíráson, hanem a beszéden, kommunikáción van. A félév során megírt két központi teszt, a szódolgozatok, illetve az órai írásbeli (munkafüzetben lévő vagy kiegészítő anyagként bevitt) feladatokon kívül az írásra, a helyesírásra nem fektetünk különösebben nagy súlyt. Elvárás, hogy a hallgatók a szavakat a helyes ékezethasználattal megtanulják, különösen a szódolgozatok esetében, de módszeres ékezethasználat-gyakorlás nem történik az órákon. Az is megfigyelhető, hogy az első

tesztben a hibásan leírt szavak helyesen leírt változatának száma (91) több mint kétszerese az összes hibás szó számának (44) (lásd 1. számú táblázat). Ezek a számok azonban a többi fogalmazásban már csak majdnem ugyanolyan arányban jelennek meg (2. teszt: 32/42; 3. teszt: 29/35; 4. teszt: 37/44), azaz egy-egy hibásan leírt szó hasonló arányban jelenik meg a fogalmásokban helyesen leírva is. Ennek magyarázata az lehet, hogy az első teszt során minden hallgató sokkal jobban odafigyelt arra, hogy az ékezeteket megfelelően használja. Miután a hibák ellenére valószínűleg megkapták a dolgozatra azt a jegyet, amelyre számítottak, a későbbi tesztekben már nem koncentráltak a helyes ékezethasználtra ugyanilyen mértékben. Ezt mutatja az is, hogy a negyedik fogalmazásban szinte ugyanannyi hibát követtek el, mint a második fogalmazásban, pedig a két teszt között háromhónapnyi gyakorlással gyarapíthatták magyartudásukat. A harmadik tényező pedig az lehet, hogy a magyar mint idegen nyelv ezen hallgatók számára nem az elsődlegesen megtanulandó tantárgy az egyetemen. Valószínűleg jó érdemjegyet szeretnének magyar nyelvből is szerezni – főleg azok, akik a többi tantárgyból is jobb érdemjegyeket kapnak -, de mivel nem a magyartanulás miatt járnak egyetemre, számukra ez a tárgy másodlagos jelentőségű. Ezért lehet az, hogy sok esetben nem fektetnek a megtanulásába annyi energiát, hogy az hozzásegítse őket a magyar ékezetek pontos használatához.

7. Összegzés

A magyar mint idegen nyelv órákon a magyar ékezetrendszer megtanítása kihívást jelent a magyartanár számára is, ezért kialakulhatnak akár olyan szélsőséges helyzetek is, amelyekben a tanár teljesen mellőzi az ékezetek használatának tanítását, illetve amikor túlzottan nagy hangsúlyt fektet a gyakorlásukra. Tanári munkám során szerzett tapasztalatom szerint célszerű tudatosítani a magyarul tanuló hallgatókban az ékezetek jelentőségét, ennek oka pedig nem pusztán jelentés-megkülönböztető funkciójuk, hanem az igényesebb írott nyelvben betöltött szerepük is. Az ékezethasználat szabályainak megtanulására ösztönözheti őket az, ha az anyanyelvük és a tanult idegen nyelv közötti szisztematikus hasonlóságoknak és különbségeknek a nyelvtanár is tudatában van, illetve ha ezekre a tanár rendszeresen felhívja a figyelmüket. Ezzel a céllal készült ez a tanulmány is, amelyben német anyanyelvű hallgatók ékezethasználatát vizsgáltam meg magyar nyelvű fogalmazásaikban. Az eredmények azt mutatják, hogy a résztvevők anyanyelve nagy mértékben befolyásolja az ékezetek használatát a magyarban, illetve az is kiderül, hogy egy évnél mindenképpen több időre van szükség ahhoz, hogy a helyes ékezethasználat kialakuljon, főleg azon hallgatók számára, akiknek a magyar mint idegen nyelv tanulása nem az elsődleges célja Magyarországon.

Irodalom

- Coulmas, Florian. 2003. *Writing systems. An introduction to their analysis*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Csire, Marta és Johanna Laakso. 2011. Teaching the heritage language as a foreign language: on the questions of bilingualism and minority language teaching in Austria. *ESUKA – JEFUL* 2(1): 93–107.
- Fazekas, Tiborc. 1999. A magyar nyelv elsajátításának nehézségei a német anyanyelvű tanulók szempontjából. In: Marianne Bakró-Nagy, Tuomo Lahdelma és Sándor Maticsák (szerk.) *Hungarologische Beiträge 12*. Jyväskylä: Universitát Jyväskylä. 17–26.
- Flogl, Szilvia. 2010. Adalékok a magyar mint idegen nyelv funkcionális oktatásához német-magyar interferenciajelenségek elemzése alapján. *Hungarológiai évkönyv*. 11(1): 67–80.
- Hegedus, Rita. 2004. *Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefuggések. Segédkönyvek a nyelvészet tanulmányozásához XXIX*. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Kiss, Jenő. 1998. Megjegyzések a német anyanyelvűek magyartanításának módszer-tani kérdéseihez. In: Giay Béla és Nádor Orsolya (szerk.) *A magyar mint idegen nyelv. Hungarologa*. Budapest: Janus/Osiris. 412–418.
- Korompay, Klára. 2012. 16th-century Hungarian orthography. In: Susan Baddeley és Anja Voeste (szerk.) *Orthographies in Early Modern Europe*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton. 321–350.
- Kovács, Renáta. 2015. Helyesírás? Számít? Magyart mint idegen nyelvet tanuló egyiptomi arab anyanyelvű diákok helyesírásának vizsgálata. *Hungarológiai évkönyv*. 16 (1): 18–23.
- M. Korchmáros, Valéria. 2006. *Lépésenként magyarul. Magyar nyelvtani kézikönyv*. Szeged: SZTE, Hungarológia Központ.
- Navracsics, Judit, Gyula Sary, Szilvia Batyi és Csilla Varga. 2014. Testing Linguistic Awareness among Learners of Hungarian. In: M. Pawlak és L. Aronin (szerk.) *Essential Topics in Applied Linguistics and Multilingualism. Second Language Learning and Teaching*. Switzerland: Springer International Publishing. 111–128.
- Oszkó, Zita. 2000. A magyar mint idegen nyelv oktatása (elsősorban német anyanyelvű hallgatók számára). *Hungarológiai évkönyv*. 1(1): 143–148.
- Pawlas, Szymon. 2016. A magyar és lengyel helyesírás kialakulásának összehasonlítása. *Hungarológiai évkönyv*. 17(1): 49–59.
- Putz, Mónika. 2002. Hibaelemzés magyarul tanuló orosz és angol anyanyelvű diákok fogalmazásai alapján. *Hungarológiai évkönyv*. 3(1): 116–132.
- Silló, Ágnes. 2002a. *Szituációk. Ein Ungarischlehrwerk für Anfanger*. München: Max Hueber Verlag.
- Silló, Ágnes. 2002b. *Szituációk. Ein Ungarischlehrwerk für Anfanger. Arbeitsbuch*. München: Max Hueber Verlag.

- Siptár, Péter. 2003. Hangtan. In: É. Kiss Katalin, Kiefer Ferenc és Siptár Péter (szerk.) *Új Magyar Nyelvtan*. Budapest: Osiris Kiadó. 287–381.
- Vidákovich, Tibor és Cs. Czachesz Erzsébet. 2001. Egy helyesírás-vizsgálat tapasztalatai. *Iskolakultúra*. 3: 37–50.
- Wiese, Richard. 1987. Phonologie und Morphologie des Umlauts im Deutschen. *Zeitschrift für Sprachwissenschaft*. 6(2): 227–248.